

Martínez, Joan Alfred; Monzón, August i Colomer, Ana (dirs.). *Soli Deo gloria. EL llegat de Joan Calví (1509-1564) i la construcció de la modernitat*, PUV, València, 2012.

Víctor Páramo Valero
Universitat de València

Fecha de recepción 01/06/2013 | De publicación: 18/12/2013

El llibre que presentem reuneix les principals contribucions que professors i investigadors de diversos àmbits -des de la teologia i la història a l'ètica i la filosofia del dret- aportaren a les Jornades Internacionals "Calvinisme i Modernitat", que es van celebrar durant els dies 16, 17 i 18 de novembre de 2009 en la Facultat de Dret de la Universitat de València.

Aquestes Jornades es proposaven commemorar Joan Calví en el 500 aniversari del seu naixement (1509-2009). Com s'explica a la introducció, l'efemèride resultava inusual al País Valencià, ja que es tracta d'un territori al qual ha predominat històricament el catolicisme i per tant ha romàs al marge del robust influx que les Esglésies protestants i les seues concepcions sociopolítiques han exercit en la configuració social i cultural d'Europa i en la gènesi mateixa de la modernitat.

El llibre està dividit en sis blocs: 1) Joan Calví i la Reforma a Ginebra; 2) Pensament social calvinista i construcció de la modernitat; 3) La recepció de la reforma calvinista ençà i enllà dels Pirineus; 4) Segona Reforma en l'àmbit hispànic: continuïtat i innovació; 5) Empremtes calvinistes al segle XX; 6) La vocació religiosa de la reforma calvinista hui. Al final del llibre s'inclouen, a més a més, dos apèndixs: el "Culte de l'Església reformada, segons la litúrgia d'Estrasburg (1538-1541)" i la "Carta inacabada" (2005) del germà Roger de Taizé. El volum està compost per una vintena de textos agrupats en els sis apartats esmentats. En aquesta presentació només comentarem els que ens semblen més representatius dels objectius que els editors del llibre es proposaven complir.

La qüestió religiosa s'ha mantingut a Espanya des de fa segles com una problemàtica

important sota diferents formes polítiques. La predominança del catolicisme, fins que el darrer segle es va adoptar la democràcia com a forma de govern, ha permès que la religió en general haja sigut una qüestió considerada important en l'àmbit públic. La política contrareformista va ser fonamental als regnes hispànics. La Inquisició, com a institució encarregada de pal·liar els efectes de la proliferació d'interpretacions heterodoxes de la Sagrada Escriptura, era una institució la funció política de la qual va ser fonamental per a evitar el que va succeir als països protestants: el naixement i desenvolupament de múltiples "sectes", com les va denominar Bossuet en un escrit redactat a propòsit de la mort d'una de les reines d'Anglaterra.

En efecte, la proliferació d'interpretacions religioses de la Bíblia fou de la mà de la creació de noves esglésies, la influència de les quals a molts països d'Europa va ser sobretot social i política. A Espanya, la influència del protestantisme va ser molt menor que en altres països del centre i est d'Europa, ja que la Contrareforma instituí un ordre polític alié al que serien més tard les fonts del pensament polític liberal i democràtic, la qual cosa féu possible que es mantinguera la unitat religiosa i la forta presència pública de l'Església catòlica.

La importància de Luter per a comprendre el desenvolupament del pensament polític modern resideix en la convicció que el "jo" que ell postula, que està només davant Déu i que no depèn de res més que de si mateix i de la seua fe per a salvar-se, és un jo que exerceix com a subjecte polític modern. En la Dieta de Worms, Luter va sentenciar la seua oposició a l'Església catòlica, assenyalant que no necessitava un intermediari per a poder relacionar-se amb i comprendre a Déu. El que Luter va iniciar amb la seua defensa de la necessitat d'alliberar el cristianisme de la tradició i de mostrar com tot subjecte pot entendre la paraula divina sense necessitat d'un intèrpret, tindria profunda influència en el pensament polític posterior. Les conseqüències polítiques del plantejament religiós de Luter són múltiples i serà sobretot en el context liberal on es mostraran.

Joan Busquets i Dalmau assenyala, al text titulat "Joan Calví en el context de la reforma protestant", que el teòleg de Ginebra, segon pare de la Reforma, era més radical que Luter en els seus propòsits, la consecució dels quals li va comportar que fos perseguit a França i hagués de fugir cap a Suïssa el 1536. Va ser allí, concretament a la ciutat de Basilea, on es declarà protestant. Eixe mateix any publicà la *Institució de la Religió Cristiana*, que va rebre els aplaudiments dels qui, com ell, sentien la necessitat de crear una nova Església. Tot i que

Calví acceptà la doctrina de Luter, va introduir-hi importants canvis. Busquets els resumeix del següent mode: “a la justificació de per la sola fe hi afegeix la doble predestinació: a la salvació i a la condemnaió. Pel que fa a l’Eucaristia i els sagraments, Calví defenia, a diferència de Luter, que en la primera hi havia una <<presència espiritual i dinàmica de Crist>> i que el segons són <<purs símbols de l’acció de Crist>>”.

En el segon bloc que compon el llibre trobem un text especialment interessant, escrit per Bernard Coster, en el qual es qüestiona si la cèlebre tesi de Max Weber respecte a la relació entre el protestantisme i el capitalisme és solament un mite o, al contrari, té caràcter científic i gaudeix del suport de dades empíriques i objectives i, en conseqüència, es pot demostrar vàlidament.

Per a Coster, el capitalisme modern no és fonamentalment un sistema, ni tampoc una estructura o organització socioeconòmica, sinó més bé un esperit, una mentalitat nova, desconeguda en el protocapitalisme dels segles anteriors. El nou tipus de capitalista no considera el lucre com un mitjà per a aconseguir un fi major -salut, felicitat, justícia o llibertat, entre altres valors possibles que juguen el paper de fi en aquest context-, sinó com un fi en si mateix. La qual cosa vol dir que el lucre és per a ell una

“vocació”. L’ètica protestant és la causant última del fet que el capitalisme haja adquirit una modalitat nova en la modernitat.

Sistemes econòmics capitalistes n’hi ha hagut al llarg de la història de distintes formes. El que caracteritza al capitalisme que arriba encara al nostre temps és una estricta i a la vegada jocosa ètica del treball. Es tracta de l’ètica del compromís total amb la professió. No és solament un compromís personal del treballador amb la seua feina, sinó també amb la mateixa organització del treball en general, que s’atén a principis racionals. Els “fins lucratiu” són administrats per una racionalització que té com a última legitimació la contribució a fer més gran l’individu, perquè és aquest i sol aquest el centre de l’economia capitalista.

En efecte, l’economia gira al voltant de l’individu, d’ell solament. No se’l considera en tant que peça d’una gran comunitat, sinó, per contra, com un individu en el qual resideixen les forces i potències que marquen la relació entre ell i la riquesa. A això hem de sumar “l’ascetisme laic” i la “doctrina de la predestinació”, que, conjuntament, conformen una ètica que no està basada ja en el mandat de la divinitat, sinó que, més aïna, té posada la mirada en fins terrenals, com ara l’augment sense mesures de la rendibilitat econòmica. Així mateix, José Luis Villacañas, sense incidir en la dimensió de

responsabilitat personal de l'ascetisme laic calvinista davant la realitat humana i terrenal que destaca Coster, car ell ho veu solament com a convicció religiosa interioritzada, contesta també matisadament a la pregunta que es féu Weber sobre si l'*ethos* reformat va produir el capitalisme. La conclusió és que eixa espiritualitat reformada constituí un requisit necessari, però no suficient per si mateix, en la gestació del capitalisme modern.

Ja centrant-se en les repercussions històriques de la Reforma protestant a Espanya i el País Valencià, l'article "Els dissidents valencians al segle XVI. Entre Humanisme i Reforma" de Miquel Almenara assenyala que en el moment en què es va iniciar la Reforma es trobaven a Lovaina dos importants personatges valencians: Joan Lluís Vives i Pere-Joan Olivar. El primer era preceptor del jove arquebisbe de Toledo, Guillem de Croy, i el segon era un estudiant protegit pel bisbe de Lieja. Almenara descriu el context espanyol i, en particular, el del Regne de València, en què va tenir lloc una recepció embrionària i prompte eliminada del protestantisme, com a derivació radicalitzada de les idees humanistes. A Espanya, la *Philosophia Christi* d'Erasme havia començat a exercir gran influència i alguns historiadors han assenyalat que pot ser concebuda com una variació del protestantisme pel que fa a la seua relació amb la

doctrina de l'Església. Almenara exposa al llarg del text la importància de Vives i Olivar, al costat d'altres humanistes hispànics i reformistes fora d'Espanya, i el seu paper en el període inicial de la Reforma.

Aquest tema també és tractat per Helena Rausell i Jonathan Nelson. Aquest últim, a l'article titulat "Influència del calvinisme europeu en els regnes hispànics al segle XVI: la rellevància dels traduccions castellanés dels catecismes calvinians", remarca el fet que la península ibèrica ha quedat tradicionalment fora de les discussions sobre l'origen, el desenvolupament i l'influx del calvinisme en l'Europa moderna. Però que, almenys, cal emfasitzar que les traduccions al castellà dels catecismes calvinians va ser una de les poques vies gràcies a les quals la doctrina reformada de Calví va penetrar als regnes de les Espanyes. Tanmateix, els petits cenacles protestants que apareixen durant el segle XVI van ser prompte reprimits per l'Església catòlica i eliminats per la Inquisició, creada expressament per a evitar la proliferació de punts de vista heterodoxos.

Pel que fa a la mateixa època, Philippe Chareyre al·ludeix en "L'impacte de la Reforma calvinista en els nacionalitats perifèriques de l'Europa del segle XVI. El cas del Bearn i la Baixa Navarra" a un text clàssic, el qual és analitzat en un altre dels capítols que componen

Soli Deo gloria, signat per Robert Darrigrand. Es tracta dels *Psalmes de David metuts en rima bernesca* (1583) d'Arnaud de Salette. Aquest salteri bearnés testimonia un somni oblidat de bastir un nou Estat modern de confessió reformada als dominis sobirans pirinencs de la dinastia dels Albret; una d'eixes potencialitats que revela la història i que es veié truncada ben aviat.

Anant avant cronològicament, es fa referència a l'anomenada segona recepció de la Reforma, que apareix a partir del segon terç del s. XIX. Máximo García i Carole Gabel n'estudien la labor evangelitzadora, impulsada per distintes missions protestants estrangeres, que es desenrotllà arreu d'Espanya fins a la Guerra Civil i que es veié tallada de soca-arrel pel franquisme, rebrotant després amb el règim democràtic actual.

Amb una perspectiva més contemporània, *Soli Deo gloria* estudia també els intents recents de forjar una ètica i una política basada en principis que han sigut defensats per la tradició de pensament inspirada pel protestantisme. Entre ells es troba el del filòsof francès Paul Ricoeur, qui s'ha convertit en els últims anys en un referent mundial del que ell mateix ha denominat "ètica narrativa". Agustín Domingo Moratalla analitza tres nocions fonamentals del pensament de Ricoeur: compromís, capacitat i deliberació.

Joan Alfred Martínez i Seguí, en el text titulat "Identitats, ciutadania i diàleg intercultural en el federalisme integral de Denis de Rougemont", exposa una visió ètica i política que s'emmarca dins de l'anomenat "personalisme comunitari". De fet, Denis de Rougemont és, amb Paul Ricoeur, un dels representants del personalisme d'inspiració protestant que més ha contribuït a elaborar una nova versió de "l'humanisme social genuí de Calví".

Nathalie Reverdin dedica la seua aportació a "La teologia de Karl Barth i l'actualitat del calvinisme". Barth és considerat el teòleg protestant més important del segle XX, amb una influència tant en les esglésies protestants com en el catolicisme. Reverdin realitza una exposició sistemàtica de les idees que van configurar el pensament de Barth, ben allunyat de posicions conservadores, i es detura especialment en la doctrina de la revelació i la predestinació que va desenvolupar el teòleg de Basilea, esmenant la lectura tradicional rigorista que s'havia fet dels textos calvinians.

En fi, els textos arreplegats a *Soli Deo gloria* responen ben bé a les expectatives dels editors: celebrant el cinqué centenari del naixement de Joan Calví, de vital importància per a la religió i la cultura occidentals, aquesta publicació mostra el seu decisiu paper en la construcció de la modernitat, a més de subratllar

el fet que, tant en el món del pensament com en el món de la praxi quotidiana, el protestantisme d'encuny calvinista segueix viu, desenvolupant a

bastança el seu llegat, tan diversificat com ple de virtualitats.